

УДК 336.713:330.101.52

Остапенко А.С.*кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Херсонського національного технічного університету***Повод Т.М.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Херсонського національного технічного університету***ОЦІНКА РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ****EVALUATION OF THE RESOURCE BASE
OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті проведено оцінку ресурсної бази банківської системи України. Досліджено умови функціонування банківської системи, які безпосередньо або опосередковано впливають на стан ресурсної бази банків. Проаналізовано динаміку та структуру ресурсної бази банківської системи у 2014–2016 роках. Загалом у 2014–2016 роках динаміка ресурсної бази банків є нестабільною. Так, у 2014–2015 роках вона є негативною і свідчить про скорочення ресурсної бази, а у 2016 році ситуація дещо стабілізується і відбувається нарощування ресурсів банківської системи загалом. Визначено заходи стабілізації діяльності банківської системи загалом та окремого банку зокрема.

Ключові слова: ресурсна база, банківські ресурси, власний капітал, зобов'язання, кошти фізичних осіб, кошти суб'єктів господарювання.

АННОТАЦИЯ

В статье проведена оценка ресурсной базы банковской системы Украины. Исследованы условия функционирования банковской системы, которые непосредственно или косвенно влияют на состояние ресурсной базы банков. Проанализирована динамика и структура ресурсной базы банковской системы в 2014–2016 годах. За этот период динамика ресурсной базы банков является нестабильной. Так, в 2014–2015 годах наблюдается сокращение ресурсной базы, а в 2016 году ситуация несколько стабилизируется и происходит наращивание ресурсов банковской системы в целом. Определены меры по стабилизации деятельности банковской системы в целом и отдельного банка в частности.

Ключевые слова: ресурсная база, банковские ресурсы, собственный капитал, обязательства, средства физических лиц, средства субъектов хозяйствования.

ANNOTATION

In the article implemented evaluation of the resource base of the banking system of Ukraine. Defined conditions for the functioning of the banking system, which directly or indirectly affect the state of the resource base of banks. The article analyses dynamics and structure of the resource base of the banking system in the years 2014–2016. During this period dynamics of the resource base of banks is unstable, so, in 2014–2015 it is negative and indicates a decrease of the resource base, and in 2016 the situation is somewhat stabilized and observed enlargement up resources of the banking system as a whole. Determined measures are stabilizing as the all banking system so and individual banks.

Keywords: resource base, banking resources, equity capital, liabilities, funds of individuals, funds of economic entities.

Постановка проблеми. Банківська система України є важливим елементом економіки країни. Основним завданням банківської системи є акумуляція тимчасово вільних коштів та перетворення їх у функціонуючий капітал. Стабіль-

ному функціонуванню та подальшому розвитку банківської системи України сприяє нарощування її ресурсної бази.

Під впливом нестабільного стану національної економіки, недосконалої грошово-кредитної політики НБУ, недостатньої ефективності банківського нагляду, недосконалості законодавчої бази та незахищеності прав кредиторів, структурних коливань у доходах юридичних та фізичних осіб можливості формування ресурсної бази окремого комерційного банку та банківської системи загалом залишаються незадовільними.

Сьогодні формування ресурсної бази комерційних банків є одним із найважливіших завдань для забезпечення їх економічного зростання. Банківська система має володіти сукупністю ресурсів, достатніх як для кредитування поточних потреб суб'єктів господарської діяльності, так і для фінансування інвестиційної діяльності, формування відповідних резервів і підтримки власної ліквідності та фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності банківських ресурсів у своїх наукових працях розглядали такі вчені, як В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренева, Ж.М. Довгань, О.В. Дзюблюк, І.І. Благун, О.О. Волинець, Т.Л. Кардінал та ін. Оцінку ресурсної бази банків та банківської системи загалом досліджували Є.С. Полякова, К.О. Паляничко, В.І. Рошило, В.А. Фурсова, М.О. Капелюшна, О. Гринько, В. Хохлов, В. Піддубний та ін.

Метою статті є системна оцінка стану ресурсної бази банківської системи України у 2014–2016 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом під банківськими ресурсам розуміють сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банку та використовуються ним для виконання своїх функцій та операцій. Теоретично це фінансові ресурси банку, що складаються із власних, залучених і запозичених коштів. Власні кошти формуються за рахунок акціонерного і резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. До залучених і запозичених коштів належать вклади (депозити), кошти від продажу облігацій та інших боргових цінних

паперів, залишки на рахунках клієнтів, кошти, одержані від національного банку для підтримання ліквідності, а також міжбанківські кредити. Банківські ресурси банки використовують для проведення кредитних та інших активних операцій [1].

Також поняття «банківські ресурси» можна трактувати як у вузькому, так і у широкому розумінні. У вузькому розумінні банківські ресурси – це акумульовані банком вільні кошти економічних суб'єктів на умовах виникнення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку. А в широкому розумінні поняття «ресурс» трактується не лише як «засоби» і «запаси», а й як «можливості». Тому крім традиційних ресурсів це поняття охоплює і реальні можливості банку не лише акумулювати грошові зобов'язання боргу чи власності, а й отримати прибуток від проведення дохідних банківських операцій [2, с. 6].

Оцінку ресурсної бази банківської системи України доцільно розпочати із дослідження умов функціонування банківської системи впродовж останніх років.

Так, у 2014–2015 рр. в Україні спостерігалась найбільш глибока політична, соціальна, економічна та банківська криза за всі роки незалежності. Політична нестабільність та військовий конфлікт на сході значно гальмували процеси економічного відновлення, стабілізації фінансової ситуації в Україні. Починаючи з 2014 року відбулося найбільше за останні роки зменшення ВВП – на 6,8% [3], що привело до посилення негативної динаміки формування ресурсної бази банківської системи та погіршення макроекономічної ситуації.

За даними НБУ у 2014 році індекс виробництва базових галузей був від'ємним і становив 9,3%, а у 2015 році він виріс до 20,3% [4]. З початку 2015 року промисловість загалом показала падіння виробництва на 21,5%, будівництво – на 32,6%, навіть відносно стабільна роздрібна торгівля характеризується найбільшим за останні десятиріччя падінням, яке перевищило 25%, сільське господарство – 4,8%. Має місце також прискорення інфляційних процесів. Темп інфляції, який у 2014 році становив 112,1%, у перші місяці 2015 року значно збільшився, зокрема у січні він становив 128,5% відносно січня 2014 року, а за січень-квітень

2015 року – 142,7% відносно аналогічного періоду 2014 року [4].

Варто відзначити також зростання дефіциту зведеного платіжного балансу до 13 млрд дол. США та зниження золотовалютних резервів до критично низького рівня. Наведені факти свідчать про загострення фінансово-економічної кризи, що негативно впливає на розвиток банківської системи загалом [5].

Крім зазначених причин, негативний фінансовий результат у банківській системі зумовлений також і значними структурними змінами в доходах банків у бік зростання частки комісійних доходів; результатами від торговельних операцій; зменшенням процентних доходів; збільшенням витрат банків, які лише за січень-лютий 2015 року зросли у 3,7 рази порівняно із аналогічним періодом 2014 року і становили 26,4 млрд грн. (в основному за рахунок збільшення обсягів відрахувань у резерви) [5].

Щоб вийти на параметри оптимальної моделі банківської системи, було б доцільним зняти обмеження, які перешкоджають необхідним якісним і кількісним позитивним змінам. Це вимагає негайного проведення конструктивних змін державної політики в монетарній, бюджетній та антимонопольній сферах, вдосконалення правового й інформаційного забезпечення діяльності фінансових інституцій, а саме комерційних банків [6, с. 147].

Проаналізуємо динаміку ресурсної бази банків України (табл. 1).

Як видно з таблиці, динаміка формування ресурсної бази українських банків є нестабільною, за період 2015–2016 років відбувається її зростання до 1 256 299 млн грн., що менше, ніж у 2014 році, на 60 553 млн грн. або на 4,6% та більше, ніж у 2015 році, на 1914 млн грн. або на 0,2%.

Що стосується формування власного капіталу банківської системи впродовж розглянутого періоду, то динаміка також нестійка, і у 2015 році відносно 2014 року його розмір скорочується на 44 310 млн грн. або на 30%, у 2016 році відносно 2014 року скорочується на 24 239 млн грн. або на 16,4%, але порівняно з 2015 роком навпаки зростає на 20 071 млн грн. або на 19,4%.

Акціонерний капітал банків України протягом трьох років має динаміку до збільшення, і його розмір виріс за цей період на 234 518 млн грн.

Таблиця 1

Динаміка ресурсної бази банківської системи України протягом 2014–2016 років [7]

Показник	Роки			Відхилення 2016 року від:			
	2014	2015	2016	2014 року		2015 року	
				млн грн.	%	млн грн.	%
Всього пасиви банків	1 316 852	1 254 385	1 256 299	-60 553	-4,6	1914	0,2
Власний капітал, у т. ч.:	148 023	103 713	123 784	-24 239	-16,4	20071	19,4
акціонерний капітал	180 150	206 387	414 668	234 518	130,2	208 281	100,9
Зобов'язання, у т. ч.:	1 168 829	1 150 672	1 132 515	-36 314	-3,1	-18 157	-1,6
кошти суб'єктів господарювання	261 372	317 626	369 913	108 541	41,5	52 287	16,5
кошти фізичних осіб	416 371	389 060	437 152	20 781	5,0	48092	12,4

або у 2,3 рази. Це пов'язано зі впровадженням НБУ програми докапіталізації банків.

Зобов'язання банківської системи протягом аналізованого періоду зменшилися з 1 168 829 млн грн. у 2014 році до 1 132 515 млн грн. у 2016 році, що менше на 36 314 млн грн. або на 3,1%. Зауважимо, що впродовж аналізованого періоду зросли кошти суб'єктів господарювання з 261 372 млн грн. у 2014 році до 369 913 млн грн. у 2016 році, що більше на 108 541 млн грн. або на 41,5%, така динаміка є досить позитивною. Кошти фізичних осіб також поступово збільшуються з 416 371 млн грн. у 2014 році до 437 152 млн грн. у 2016 році, що більше на 20 781 млн грн. або на 5%. Наведена динаміка є позитивною і свідчить про поступове повернення довіри до банківської системи України з боку населення.

Таким чином, динаміка формування ресурсної бази банківської системи України у 2014–2015 роках взагалі є негативною, оскільки від-

бувається скорочення як загальних ресурсів банків, так і їх складників – власного капіталу та зобов'язань. Але вже впродовж 2016 року ситуація дещо стабілізується і відбувається хоча і незначне, але зростання загальної суми банківських ресурсів відносно 2015 року, у тому числі зростає розмір власних ресурсів. Все вище наведене свідчить про незначне покращення фінансової стійкості банківської системи у 2016 році.

На рис. 1 наочно подано динаміку часток ресурсних складників банківської системи України. У розглянутий період частка власного капіталу скорочується з 11% у 2014 році до 8% у 2015 році і тільки у 2016 році зростає до 10%, це свідчить про залежність банківської системи від зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності. Відповідно частка зобов'язань у пасивах зростає з 89% у 2014 році до 92% у 2015 році та скорочується до 90% у 2016 році. У зобов'язаннях відбувається стійке зростання частки коштів суб'єктів господарювання

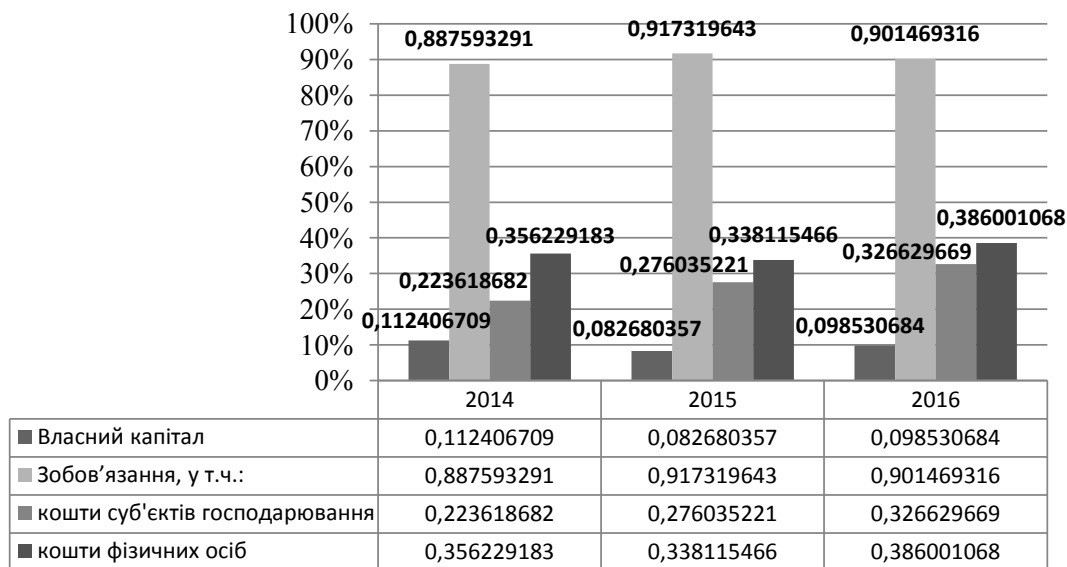

Рис. 1. Частка ресурсних складників банківської системи України за 2014–2016 роки, %

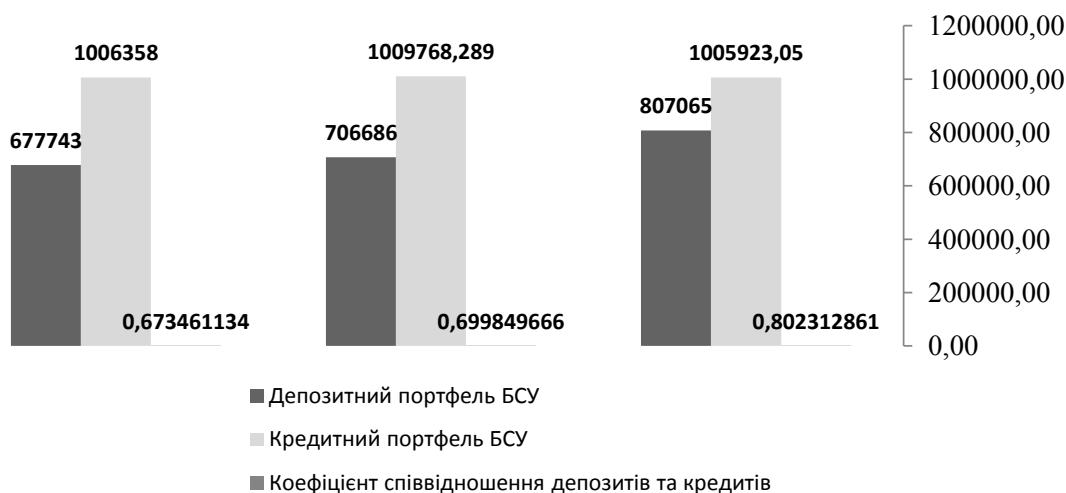

Рис. 2. Динаміка кредитів та депозитів у банківській системі України у 2014–2016 роках, млн грн.

з 22% у 2014 році до 28% у 2015 році та до 33% у 2016 році. Частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях банків є нестабільною, про що свідчить скорочення у 2015 році з 36% до 34%, хоча вже у 2016 році відбулося її зростання до 39%. Це свідчить про те, що відбувається переорієнтація банківської системи з обслуговування юридичних осіб на обслуговування фізичних осіб. Таким чином, натепер і у майбутньому все ж таки кошти фізичних осіб стануть основним джерелом формування ресурсної бази банків країни. Банкам України необхідно сприяти покращенню ефективності послуг фізичним особам – це і кредитування, і послуги, пов'язані з депозитною діяльністю.

На рис. 2 подано динаміку кредитів та депозитів банківської системи України у 2014–2016 роках, а також динаміку зміни коефіцієнта співвідношення депозитів та кредитів.

У 2014–2016 роках відбувається динаміка скорочення кредитів, наданих банківською системою України, і у 2016 році їх сума становить 1 005 923 млн грн., що менше, ніж у 2014 році, на 435 млн грн. або на 0,04% та менше, ніж у 2015 році, на 3845 млн грн. або на 0,4%. Розмір депозитів банківської системи поступово зростає і у 2016 році становить 807 065 млн грн., що на 129 322 млн грн. або на 19,1% більше, ніж у 2014 році, та на 100 379 млн грн. або на 14,2% більше, ніж у 2015 році. Поступове зростання суми наданих депозитів банківської системи у 2014–2016 роках є позитивним явищем. Динаміка коефіцієнта співвідношення депозитів та кредитів банківської системи України у 2014–2016 роках є якісною і у 2014 році становить 0,67, тобто депозити покривають кредити на 67%. У 2015 році відбулося зростання до 70%, а у 2016 році співвідношення становить 0,80, що свідчить про покриття депозитами кредитів на 80%. Це свідчить, що загалом формування кредитних ресурсів банківської системи країни в основному відбувається за рахунок депозитних ресурсів, але також залучаються і недепозитні ресурси (за розглянутий період їх частка коливається з 33% до 20%).

Отже, наразі залишається болючим питання мобілізації фінансових ресурсів у банківському секторі. Через зниження реальних доходів населення, зростання цін на комунальні послуги, продовольчі та непродовольчі товари суттєво скорочується й обсяг заощаджень [5].

Інструменти, що стимулюють заощадження населення, крім підвищення ефективності алокації і трансформації ресурсів, спрямовані і на допомогу державі у вирішенні соціальних завдань – заощадження формують капітали, без яких неможливе становлення середнього класу і стабільний розвиток суспільства [6, с. 148].

Зняття значної частини обмежень можливе за рахунок залучення нових ресурсів. Ресурсами зростання національної банківської системи можуть бути недокапіталізовані немонетарні активи, що утворюють національне багатство; не залучені у фінансовий обіг заощадження держави;

кошти населення і бізнесу, що зберігаються поза межами української фінансової системи.

Одним із завдань, що вирішуються за рахунок інструментів управління, повинно стати створення стимулів для залучення засобів нефінансових інститутів і населення у пасиви банківської системи і розширення можливостей малоризикового розміщення засобів.

Відповідно до ключових обмежень макроекономічного й інституційного характеру виділено такі види інструментів управління з метою переходу до оптимальної моделі банківської системи, як залучення заощаджень держави за одночасного підвищення ефективності антиінфляційної політики; підвищення норми заощаджень населення; залучення у фінансовий обіг (капіталізації) активів; інструменти, що забезпечують зміцнення фінансового суверенітету.

Побудова банківської системи, адекватної масштабом економіки держави, вимагає пошуку нових джерел формування банківських пасивів.

У середньостроковій перспективі (4–5 років), звичайно, не можна розраховувати на довгострокові заощадження населення, і тому перспективними є вільні ресурси державних корпорацій і фондів.

Завдання залучення у фінансовий обіг заощаджень держави повинно розв'язуватися одночасно з підвищенням ефективності антиінфляційної політики. У сфері боротьби з інфляцією важливо задавати цільові орієнтири, адекватні реаліям економіки, що інтегрується у світовий економічний простір.

Підвищений інфляційний фон – нормальне явище для економік, що розвиваються. Зростання цін позначає точки зростання, де вкладення капіталів найбільш ефективне. У довгостроковому періоді економічне зростання, розширюючи пропозицію товарів, працює на зниження інфляції.

Широке використання депозитних аукціонів, коли засоби розміщуються в банках без фіксації цільового призначення, можливе лише в умовах дефіциту ліквідності.

Масштабне використання такого інструменту без додаткових обмежень, що уповільнюють перетікання засобів на споживчі ринки, може приводити до «перегріву економіки» і зростання інфляції. Щоб виключити істотні інфляційні наслідки, механізм довгострокового рефінансування повинен доповнюватися обмеженнями на використання наданих засобів [6, с. 149–150].

Висновки. Кризовий стан банківської системи України викликаний наявністю проблем як на макро-, так і на мікрорівні. Ці проблеми прямо чи опосередковано впливають на стан формування ресурсної бази банків. Так, у 2014–2016 роках динаміка та структура ресурсної бази банківської системи України є нестабільною, тому з метою її покращення необхідним є впровадження заходів щодо стабілізації діяльності системи загалом та кожного окремого банку зокрема; сприяння забезпечен-

ню функціональної достатності ресурсної бази; формування власних ресурсів, які дадуть змогу забезпечити фінансову стійкість та подальший розвиток банку; підтримка мінімального обсягу резервів вільних коштів; оптимізація процентних ставок за депозитною діяльністю тощо.

Крім власних ресурсів, надзвичайно важлива роль у діяльності комерційних банків належить і кредитним ресурсам, оскільки від їх обсягів залежить успішність та прибутковість діяльності банків, конкурентне положення на ринку, а також розвиток економічної системи держави загалом.

Також для нарощення ресурсів банківським установам варто приділяти значну увагу вкладній справі та ефективній маркетинговій діяльності – пропонувати населенню гнучкі та взаємовигідні умови розміщення депозитних коштів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глосарій НБУ / Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124577
2. Довгань Ж.М. Ресурси комерційного банку: сформування та управління: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Ж.М. Довгань. – К., 2006. – 19 с.
3. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
4. Волинець О.О. Аналіз наукових досліджень щодо сутності поточних зобов'язань / О.О. Волинець, Т.Л. Кардінал. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/45.pdf
5. Рошило В.І. Ключові проблеми банківської системи в сучасних умовах / В.І. Рошило. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2015/v2/20.pdf>
6. Благун І.І. Механізм формування стратегій управління банківською системою України / І.І. Благун. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Івано-Франківськ, 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_blagun.pdf
7. Показники банківської системи / Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593